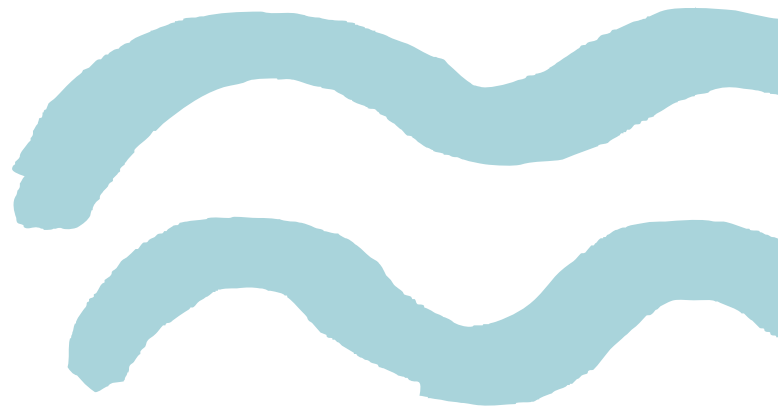

FUNKCINIS ELGESIO VERTINIMAS GAIRĖS

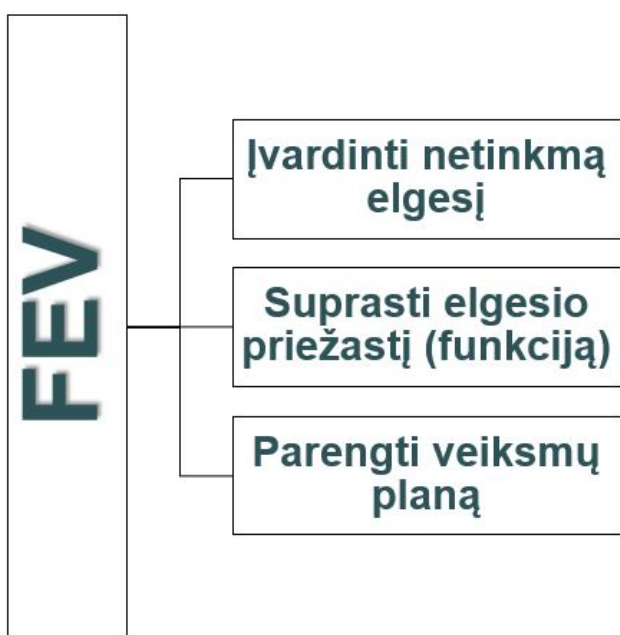
FUNKCINIS ELGESIO VERTINIMAS – tai struktūruotas, moksliniais tyrimais pagrįstas, duomenų rinkimo metodas, kurį pedagogai ir švietimo pagalbos specialistai taiko siekdami nustatyti netinkamo elgesio priežastis bei parengti elgesio intervencijos planą.

Funkcinį Elgesio Vertinimą (toliau - FEV) (angl. Functional Behavior Assessment) galime pasitelkti:

- kai siekiame sumažinti netinkamo elgesio atvejų skaičių;
- kai norime išmokyti vaiką tinkamo elgesio;
- kai ieškome naujų bendravimo ir elgesio valdymo strategijų;
- kai galvojame apie vaiko ateitį ir jo sėkmingą įsitraukimą į bendruomenės gyvenimą.

FEV naudojamas siekiant atsakyti į šiuos klausimus:

- Kokios netinkamo elgesio priežastys?
- Kas sustiprina netinkamą elgesį?
- Kuri elgesio intervencija padės sumažinti elgesio pasikartojimą ir padidins tinkamo elgesio tikimybę?

Funkcinio elgesio vertinimo tikslas – gauti informaciją apie elgesio funkciją, nustatyti veiksnius, turinčius įtakos elgesiui, o surinktus duomenis panaudoti elgesio intervencijos planui sudaryti.

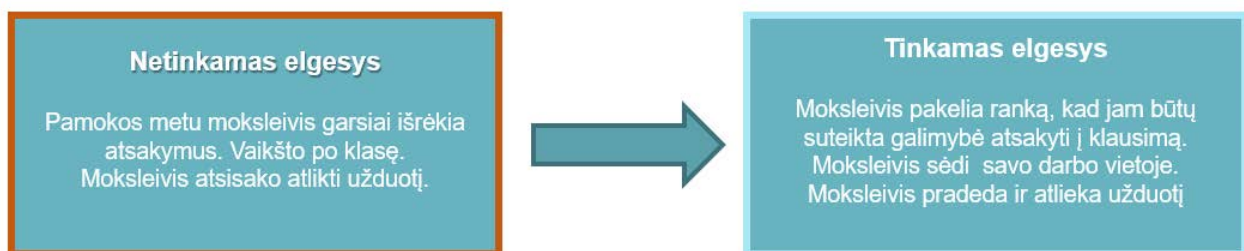
Vaiko gerovės komisija (toliau VGK) ugdymo įstaigoje inicijuoja FEV, vykdo bei koordinuoja veiklą, susijusią su funkciniu elgesio vertinimu. VGK į komisijos veiklą įtraukia pozityvių nuostatų turinčius bei gebančius komandoje dirbti asmenis. Duomenis, skirtus FEV, renka VGK paskirti atsakingi asmenys.

I ETAPAS. Elgesio funkcijos nustatymas. 1 žingsnis. Netinkamo elgesio nustatymas, tinkamo elgesio įvardinimas.

Pasirenkame netinkamą moksleivio elgesį, aiškiai aprašome, ką moksleivis (-ė) daro. Pasirenkame ir aprašome pasirinktą tinkamą elgesį, kuriuo keičiame vaiko netinkamą elgesį.

	NETINKAMAS ELGESYS	ELGESYS, KURĮ SKATINAME
NETINKAMAI APIBRĖŽTAS ELGESYS	Vaikas pernelyg judrus.	Vaikui reikia nurimti.
AIŠKIAI APIBRĖŽTAS ELGESYS	Mokytojui aiškinant užduotį, vaikas atsistoja ir palieka savo darbo vietą.	Mokytojui aiškinant užduotį, vaikas liks sėdėti savo darbo vietoje.

Netinkamą vaiko elgesį gali lemti viena iš šių priežasčių:

- noras gauti dėmesio, daiktų ar veiklų;
- užduočių, veiklų, žmonių, vengimas;
- vidinė stimuliacija;
- sveikata.

2 žingsnis. Informacijos rinkimas.

Skiriami du informacijos rinkimo būdai: tiesioginis ir netiesioginis.

NETIESIOGINIS INFORMACIJOS RINKIMO BŪDAS

Pagrindiniai netiesiginio informacijos rinkimo principai:

- informaciją renka asmenys, susipažinę su duomenų rinkimo metodika;
- informacija renkama įvairiose aplinkose;
- duomenys renkami iš kelių šaltinių (pvz., tėvų, mokytojų, mokinių);
- informacija renkama keliais būdais (pvz. interviu, kontroliniai sąrašai);
- surinkta informacija yra naudojama netinkamo elgesio funkcijai (priežasčiai) nustatyti.

„Svarbu, kad pasirinktą elgesį galima būtų „pamatuoti/ įvertinti“.

Pradinis duomenų rinkimas – informacijos rinkimas apie elgesio pasireiškimo lygį prieš intervencijos įgyvendinimą. Vėliau šie duomenys turi būti lyginami su duomenimis, gautais po intervencijos.

Naudodamiesi netiesioginiu stebėjimo būdu, svarbu atkreipti dėmesį į šiuos faktorius:

- fiziologinius;
- aplinkos;
- mokymo programas;
- įvykius, vykstančius prieš probleminę situaciją.

Interviu – viena iš pirmųjų priemonių, naudojamų elgesio funkcijai įvertinti. Galimi tėvų (**žiūrėti čia**), mokytojų (**žiūrėti čia**) bei moksleivio interviu (**žiūrėti čia**).

Kontroliniai sąrašai:

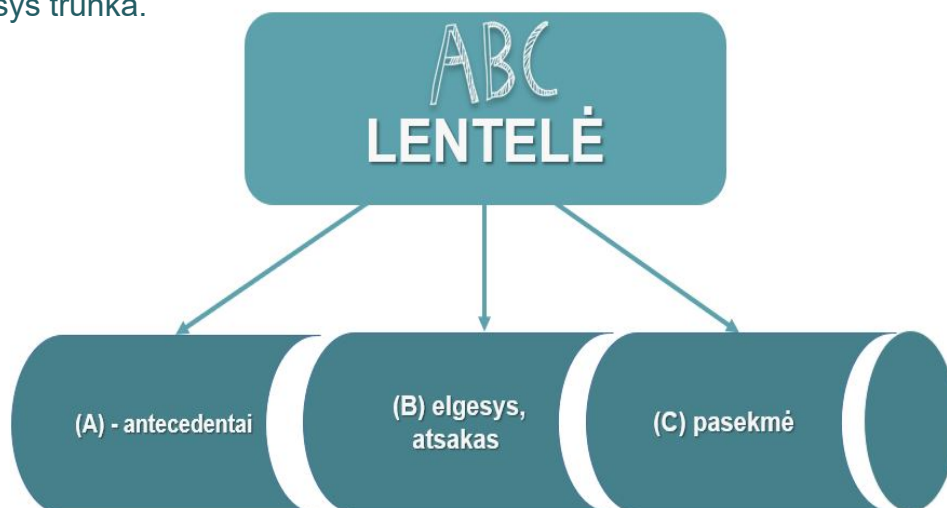
- pastiprinimų sąrašas (žiūrėti čia);
- sensorinės integracijos klausimynas (žiūrėti čia);
- aplinkos įvertinimo lentelė (žiūrėti čia).

TIESIOGINIS INFORMACIJOS RINKIMO BŪDAS

Tiesioginio stebėjimo metu stebimas vaiko elgesys mokymosi aplinkoje bei renkama informacija apie netinkamą elgesį. V GK paskirtas asmuo ar asmenys stebi vaiką skirtingose vietose, tokiose kaip valgykla, klasė arba kitos ugdymo įstaigos aplinkos bei renka informaciją pagal **ABC schemą (žiūrėti čia)** ar naudojami kitomis tiesioginio stebėjimo lentelėmis. Tiesioginio stebėjimo metu renkama informacija apie tai, kada, kur ir kaip dažnai elgesys pasireiškia, taip pat kaip ilgai tas elgesys trunka.

ABC shema:

- A (angl. antecedent) antecedentas - kas įvyko prieš pat elgesį?
- B (angl. behavior) elgesys - kaip pasireiškė elgesys?
- C (angl. consequence) pasėkmė - kaip reaguoja suaugęs, kokios pasėkmės sulaukė moksleivis (-ė)?

Stebėjimo metodas	Apibrėžimas	Procesas	Pavyzdys
Trukmės registravimas	Kiek laiko trunka elgesys?	Fiksuokite laiką, kuomet mokinys pradeda ir baigia elgesį.	Kiek laiko moksleivis praleido vaikščiodamas klasėje?
Latencija	Laikas, per kurį elgesys pasireiškia	Fiksuokite laiką, kai elgesys turėtų prasidėti, ir sustabdykite, kai elgesys prasideda.	Mokytojas pateikia vaikui užduotį. Kiek laiko praeina nuo to, kai mokinys pradeda užduotį?
Dažnumo registravimas	Kaip dažnai per tam tikrą laiko tarpą pasireiškia elgesys?	Popieriaus lape brūkšneliais pažymėkite pasireiškusį elgesį.	Kiek kartų moksleivis be leidimo kalba pamokoje?
Intervalinis registravimas	Elgesio pasireiškimas/ne-pasireiškimas per tam tikrą laikotarpį.	Duomenų rinkimo lape pažymėkite, ar nurodytas elgesys pasireiškė ar ne.	Kokią laiko intervalo dalį moksleivis kalba.

Elgesio vertinimo lentelės – suteikia informacija apie netinkamą elgesį ir kaip dažnai, ar per kokią veiklą elgesys pasireiškia.

- Trukmės registravimo lentelė (**žiūrėti čia**).
- Dažnumo lentelė (**žiūrėti čia**).
- Intervalų lentelė (**žiūrėti čia**).
- Latencijos lentelė (**žiūrėti čia**).

3 žingsnis. Elgesio funkcijos nustatymas.

VGK, remdamasi surinktais duomenimis, nustato elgesio funkciją. Dažniausiai netinkamas elgesys atlieka šias funkcijas:

- siekiama ką nors gauti (pvz. dėmesio, apčiuopiamo daikto, veiklos, sensorinių dirgiklių);
- siekiama kažko išvengti (pvz. dėmesio, apčiuopiamo daikto, veiklos, sensorinių dirgiklių).

Įvardinus elgesio funkciją, formuluojame hipotezę (kur, kaip ir kodėl atsiranda netinkamas elgesys).

Hipotezė yra spėjimas, pagrįstas VGK surinktais duomenimis apie vaiko netinkamą elgesį.

II etapas. Elgesio intervencijos plano parengimas ir įgyvendinimas.

1 žingsnis. Intervencijos strategijų parinkimas.

Šis žingsnis apima tinkamo elgesio, kuris atlieka tą pačią funkciją kaip ir netinkamas elgesys, mokymą ar stiprinimą. Parengiamas elgesio intervencijos planas (toliau EIP), numatomi tikslai bei žingsniai rezultatui pasiekti. Svarbu atkreipti dėmesį į trūkstamų įgūdžių mokymą, jei nustatomas toks poreikis.

Domo atvejo analizė

Mokytoja lietuvių kalbos pamokos metu savarankiškam moksleivių darbui klasėje pateikia užduotis. Domas savarankiško darbo metu užduočių neatlieka, kalbina klasės draugus, vaikšto po klasę.

Netinkamas elgesys	Nevykdomos užduotys - dalyvavimas mokytojo nepriskirtoje veikloje
Funkcija	Savarankiškų užduočių vengimas (pagrindinis)
Tinkamas elgesys	Savarankiškas užduoties atlikimas - moksleivio įsitraukimas į mokytojo priskirtą veiklą
Mokymosi įgūdžiai	Netaikoma
Antecedentai	Kai mokytoja paskirs Domui savarankišką užduotį, ji : 1. Žodžiu paragins Domą pradėti užduotį; 2. Skirs savarankišką užduotį (2min.), sieks grįžtamojo ryšio; 3. Patikrins darbą, kai Domas pakels ranką; 4. Pakartos 2 ir 3 žingsnius (iki savarankiško darbo pabaigos).
Pritaikykite pasekmes	1) Mokytoja pastiprina tinkamą elgesį. Domas dirba 2–3 minutes, mokytojas tikrina užduotį, Domas sėdi suole. 2) Nestiprina netinkamo elgesio. Mokytojas sudaro sąlygas ir įtraukia Domą į veiklą.

Norint parengti EIP, reikėtų atsakyti į šiuos klausimus:

1. Ar tinkamo elgesio mokymas priimtinas vaikui?
2. Ar vaikas gebės pademonstruoti tinkamą elgesį mokymo(-si) procese?
3. Ką galima pakeisti aplinkoje sudarant sąlygas tinkamo elgesio pasireiškimui (pvz., klasės aplinką, dėstymo būdą, mokomąją medžiagą ir pan.)?

Pasirenkama viena iš 3 intervencijų:

- įgūdžiais pagrįsta intervencija;
- antecedentais pagrįsta intervencija;
- pasekmėmis pagrįsta intervencija.

Jeigu,	Tuomet	Pavyzdžiai
Moksleivis nesugeba pademonstruoti tinkamo elgesio	Taikoma įgūdžiais pagrįsta intervencija tinkamam elgesiui mokytis	Kai moksleivis neturi reikiamų įgūdžių (pvz., akademinų, socialinių, organizacinių), tuomet mes sudarome sąlygas ir mokome.
Antecedentai (A) lemia probleminį elgesį	Antecedentais pagrįsta intervencija	Taikome pasirinkimus, vizualinį pastiprinimą Premako principą, lengviname užduotis, mokome funkcinės komunikacijos ir t.t.
Pasekmės (C) sustiprina probleminį elgesį	Pasekmėmis pagrįsta intervencija siekiant pakeisti pasekmes	Kai vaikas tinkamai dirba ir atlieka užduotį, pastipriname žodiniu pagyrimu.

2 žingsnis. Intervencijos sėkmės didinimas.

Svarbu atkreipti dėmesį į pasirinktos intervencijos:

- socialinį pagrįstumą (intervencija atspindi socialiai priimtą praktiką);
- tikslumą (intervencija įgyvendinama taip, kaip ji buvo suplanuota);
- generalizavimą (išmokti nauji įgūdžiai, tinkamas elgesys perkeliamas į naujas aplinkas);
- priežiūrą (įgūdžiai bei tinkamas elgesys išlieka tas pats).

3 žingsnis. EIP įgyvendinimas.

Intervencija turėtų būti vykdoma kiekvieną dieną, tačiau duomenys gali būti renkami ne taip dažnai. Svarbu laikytis EIP numatytų tikslų ir uždavinių. Elgesio pokyčiams dažnai reikia laiko. Kartais elgesys (pvz.: dėmesio siekimas) gali suintensyvėti prieš jam sumažėjant. Kartais aplinkos faktoriai (pvz.: naujas mokinys klasėje, mokytojų ar tvarkaraščio pasikeitimas) gali turėti įtakos intervencijos efektyvumui. Kai bus įgyvendinti EIP netinkamam elgesiui keisti numatyti tikslai bei uždaviniai, svarbu planuoti tolimesnę elgesio stebėseną.

III ETAPAS. Intervencijos efektyvumo įvertinimas.

Intervencijos vertinimas.

VGK analizuoja intervencijos metu gautus duomenis bei nusprendžia, ar taikytos intervencijos yra efektyvios. Norėdami nustatyti rezultatus, VGK palygina intervencijos duomenis su pradiniais duomenimis ir nustato, ar iš tikrųjų vyksta norimi elgesio pokyčiai.

Atsižvelgdama į šiame etape surinktus duomenis VGK nusprendžia, ar intervencija yra efektyvi (t.y. padažnėja tinkamo elgesio atvejų, retėja netinkamo elgesio apraiškų skaičius). VGK atsižvelgia į EIP numatytus tikslus ir uždavinius. Jei nustatoma, kad intervencija nedidina moksleivio (-ės) tinkamo elgesio apraiškų skaičiaus, intervencija turi būti pakoreguota.

Funkcinis elgesio vertinimas gali būti nelengva užduotis pedagogams, tačiau tinkamai renkant duomenis, tiksliai nustatant elgesio funkcijas bei kokybiškai parengus elgesio intervencijos planą, galima užtikrinti efektyvesnį vaikų ugdymą(si) įtraukiojo ugdymo kontekste.

Papildoma literatūra:

- Anderson C. M., Long E. S. Use of a Structured Descriptive Assessment Methodology to Identify Variables Affecting Problem Behavior. *Journal of Applied Behavior Analysis*, 2002. <http://www.socialinisugdymas.leu.lt/index.php/socialinisugdymas/article/view/226/209>
- Indrašienė V., Kairelytė – Sauliūnienė E. Funkcinio elgesio vertinimo metodikos taikymas ugdant probleminiu elgesiu pasižyminčius autizmo spektro sutrikimą turinčius vaikus. *Socialinis darbas* 16(1), 2018. Prieiga per internetą: <https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/15293/4784-10653-1-SM.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- *Methods of Functional Behavioral Assessment*. <https://www.apbs.org/files/fbapractice.pdf>
- *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai*. Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2017. Kęstutis Kardelis.
- Scheuermann B.K., Hall J.A. *Positive Behavioral Supports for the Classroom*. Third edition, 2015.
- *Taikomosios elgesio analizės terapija ir autizmo spektro sutrikimas*. Praktikos gairės sveikatos priežiūros programų kūrėjams ir programų administratoriams. Prieiga per internetą: https://www.bacb.com/wp-content/uploads/ASD_Guidelines_Lithuanian_190311.pdf
- Thomas J. Zirpoli. *Behavior management. Positive applications for teachers*. Seventh edition, 2016.
- *Ugdytinio, turinčio autizmo spektro sutrikimą, probleminio elgesio keitimas pritaikant funkcinio elgesio vertinimo metodiką*, Valdonė Indrašienė, Eglė Kairelytė-Sauliūnienė.
- Wheeler J. J., Richey D.D. *Behavior Management. Principles and Practices of Positive Behavior Supports*. Fourth edition, 2019.

Sutrikusios raidos vaikų
konsultavimo skyrius

2020 m.

